DORIXONALARDA SEDATIV VOSITALARNING SAVDO DINAMIKASI VA TALAB TENDENSIYALARI

ДИНАМИКА ПРОДАЖ И ТЕНДЕНЦИИ СПРОСА НА СЕДАТИВНЫЕ СРЕДСТВА В АПТЕКАХ

SALES DYNAMICS AND DEMAND TRENDS FOR SEDATIVE MEDICINES IN PHARMACIES

Jaloliddinova Tilloxon Ortig'ali qizi
Toshkent farmatsevtika instituti, 2-kurs
709 10 802 – Farmatsevtika ishini tashkil qilish va boshqarish
E-mail: khamziyeva01@mail.ru
F-Tel.: +998 99 853 28 48
DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.22906068

Annotatsiya. Tezisda dorixona amaliyotida sedativ, anksiolitik va uyqu chaqiruvchi vositalarga talabning shakllanish omillari hamda savdo dinamikasini baholash yondashuvlari tahlil qilindi. Xalqaro savdo va retsept yozish ma'lumotlari benzodiazepinlar va Z-guruh preparatlarida hududlar bo'yicha bir xil bo'lmagan tendensiyalar mavjudligini ko'rsatadi. Talabni baholashda sotilgan qadoqlar soni, DDD ko'rsatkichi, o'rtacha chek, mavsumiylik va retsept/retseptsiz segmentlar ulushini birgalikda kuzatish tavsiya etildi.

Kalit so'zlar: sedativ vositalar, dorixona, savdo dinamikasi, talab, anksiolitiklar, gipnotiklar, DDD.

Аннотация. В тезисе рассмотрены факторы формирования спроса на седативные, анксиолитические и снотворные средства в аптечной практике и подходы к оценке динамики их реализации. Международные данные о продажах и назначениях показывают неодинаковое изменение потребления бензодиазепинов и Z-препаратов в разных странах. Для аптечного анализа целесообразно совместно учитывать число реализованных упаковок, показатель DDD, средний чек, сезонность и долю рецептурного/безрецептурного сегментов.

Ключевые слова: седативные средства, аптека, продажи, спрос, анксиолитики, снотворные, DDD.

Abstract. The thesis reviews factors shaping demand for sedative, anxiolytic and hypnotic medicines in community pharmacies and approaches to evaluating sales dynamics. International sales and prescribing data show that benzodiazepine and Z-drug consumption trends differ across countries. Pharmacy-level monitoring should therefore combine the number of packs sold, defined daily doses (DDD), average transaction value, seasonality and the relative share of prescription and non-prescription products.

Keywords: sedatives, pharmacy, sales dynamics, demand, anxiolytics, hypnotics, DDD.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Kirish. Sedativ vositalar dorixona assortimentida farmakologik xususiyati va berilish tartibi jihatidan turlicha guruhlarni qamrab oladi. Jahon sog'liqni saqlash tashkilotining ATC tasnifida anksiolitiklar N05B, gipnotik va sedativlar esa N05C guruhiga kiritiladi [6]. Shu sababli dorixona savdosini tahlil qilishda "sedativ" tushunchasini bitta mahsulot sifatida emas, balki faol modda, retsept holati va qo'llanish maqsadiga ko'ra segmentlarga ajratish muhim.

Maqsad. Dorixonalarda sedativ vositalar savdosini baholash uchun amaliy ko'rsatkichlar tizimini shakllantirish va xalqaro ilmiy dalillar asosida talab tendensiyalarini izohlash.

Materiallar va usullar. Tahlilda 2023-2026-yillarda e'lon qilingan ilmiy ishlar, WHO ATC tasnifi hamda O'zbekiston Respublikasida tibbiyot amaliyotida qo'llashga ruxsat etilgan dori vositalari Davlat reestrining 2026-yilgi nashri asos sifatida olindi [6]. Savdo dinamikasini kuzatish uchun dorixona axborot tizimidan oylar kesimida sotilgan qadoqlar soni, tushum, o'rtacha sotuv narxi, SKU soni va retseptli/retseptsiz segment ulushini olish; faol modda kesimida esa DDD/1000 kishi/kun kabi standartlashtirilgan ko'rsatkichdan foydalanish maqsadga muvofiq. Mazkur tezisda individual dorixona kassalari ma'lumotlari taqdim etilmagani sababli mahalliy savdo hajmi bo'yicha sun'iy raqamlar keltirilmadi.

Natijalar va muhokama. Xalqaro ma'lumotlar talab va iste'mol yo'nalishi bir xil emasligini ko'rsatadi. Ma va hammualliflar 67 mamlakat va hudud bo'yicha 2008–2018-yillardagi farmatsevtik savdo ma'lumotlarini tahlil qilib, benzodiazepinlar hamda Z-preparatlar iste'molida sezilarli hududiy farqlar mavjudligini ko'rsatgan. Angliyada 2010–2023-yillarda anksiolitik retseptlar soni 6,5 mln.dan 4,8 mln.gacha, gipnotiklar esa 9,8 mln.dan 5,8 mln.gacha kamaygan [4]. AQSh bo'yicha 2006–2023-yil ma'lumotlari ham benzodiazepin retseptor agonistlari berilishi 2014-yildagi yuqori nuqtadan keyin pasayganini ko'rsatadi [7]. Bu natijalar savdo hajmini faqat "talab oshdi/pasaydi" tarzida baholash yetarli emasligini, terapevtik tavsiyalar, xavfsizlik cheklovlari va muqobil preparatlar ta'sirini ham hisobga olish zarurligini ko'rsatadi.

1-jadval. Dorixonada sedativ vositalar talabini kuzatish uchun asosiy indikatorlar

Indikator	Hisoblash/ma'lumot	Talqin
Sotuv hajmi	qadoq/oy	Talabning bevosita hajmi
O'sish sur'ati	(joriy-bazis)/bazis ×100%	Davriy o'zgarish yo'nalishi
DDD ko'rsatkichi	DDD/1000 kishi/kun	Faol modda bo'yicha taqqoslash
Assortiment	SKU va segment ulushi	Talab tarkibidagi siljishlar
Mavsumiylik	oy/chorak indekslari	Qisqa muddatli talab tebranishi

Talab tarkibining ikkinchi muhim tomoni - o'simlik asosidagi tinchlantiruvchi vositalar segmentidir. Valeriana uyqu bilan bog'liq shikoyatlarda keng qo'llanadigan fitoterapevtik vositalardan biri bo'lsa-da, 2024-yilgi umbrella-review uning uyqusizlikni davolashdagi ob'yektiv samaradorligi bo'yicha dalillar zaif va bir xil emasligini qayd etgan [5]. Demak, dorixona talabining yuqoriligi preparatning klinik samaradorligini avtomatik ravishda anglatmaydi; farmatsevtik maslahatda dalillar darajasi, xavfsizlik va qo'llash cheklovlari tushuntirilishi lozim. Benzodiazepin va benzodiazepin retseptor agonistlarini buyurish/depreskribing bo'yicha xalqaro tavsiyalarni umumlashtirgan 2024-yilgi ko'rib chiqish ham uzoq muddatli foydalanish xavflari va ehtiyotkor buyurish zaruratiga e'tibor qaratadi [1].

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

O‘zbekiston sharoitida tahlilning birinchi bosqichi mahsulotning Davlat reestrida mavjudligi, faol moddasi, ishlab chiqaruvchisi va dori shaklini aniqlashdan boshlanishi kerak. 2026-yilgi Davlat reestri mahalliy va xorijiy dori vositalari bo‘yicha rasmiy ro‘yxatni taqdim etadi [3]. Shundan keyin dorixona POS ma’lumotlarini ATC guruhlari bilan bog‘lash, retseptli preparatlar va yumshoq ta’sirli fitosedativlarni alohida segmentlarda tahlil qilish savdo natijalarini to‘g‘ri talqin qilish imkonini beradi.

Xulosa. Sedativ vositalar bozorida talab dinamikasi farmakoterapevtik tavsiyalar, retsept tartibi, xavfsizlik profili, narx, assortiment va iste’molchi xulqining birgalikdagi ta’siri ostida shakllanadi. Xalqaro ma’lumotlarda ayrim benzodiazepin va gipnotiklar bo‘yicha pasayish kuzatilsa, boshqa sedativ yo‘nalishlarda talab saqlanib qolishi yoki tarkibiy almashuv yuz berishi mumkin. Dorixona darajasida eng ishonchli baholash sotilgan qadoqlar soni, DDD, tushum, o‘rtacha narx, assortiment va mavsumiylikni bir vaqtning o‘zida kuzatish orqali olinadi. Mahalliy xulosalar esa faqat haqiqiy kassaviy yoki ombor ma’lumotlari bilan tasdiqlanishi kerak.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Brandt J., Bressi J., Lê M.-L. et al. Prescribing and deprescribing guidance for benzodiazepine and benzodiazepine receptor agonist use in adults with depression, anxiety, and insomnia: an international scoping review // EClinicalMedicine. – 2024. – Vol. 70. – Art. 102507. – DOI: 10.1016/j.eclinm.2024.102507.
2. Ma T.-T., Wang Z., Qin X. et al. Global trends in the consumption of benzodiazepines and Z-drugs in 67 countries and regions from 2008 to 2018: a sales data analysis // Sleep. – 2023. – Vol. 46, No. 10. – zsad124. – DOI: 10.1093/sleep/zsad124.
3. O‘zbekiston Respublikasi Farmatsevtika mahsulotlari xavfsizligi markazi. Dori vositalari va tibbiy buyumlarning davlat reestri. 2026-yil 30-son va qo‘shimchalar [Elektron resurs].
4. Stedman M., Davies M., Warner-Levy J., Ingram J., Taylor D., Heald A. National Prescribing Trends and Cost Analysis of Antidepressants, Anxiolytics, and Hypnotics in England, 2010–2023 // Human Psychopharmacology. – 2025. – Vol. 40, No. 5. – e70011. – DOI: 10.1002/hup.70011.
5. Valente V., Machado D., Jorge S., Drake C.L., Marques D.R. Does valerian work for insomnia? An umbrella review of the evidence // European Neuropsychopharmacology. – 2024. – Vol. 82. – P. 6–28. – DOI: 10.1016/j.euroneuro.2024.01.008.
6. World Health Organization. Anatomical Therapeutic Chemical (ATC) Classification. ATC/DDD Toolkit [Electronic resource]. –
7. Yang Z., Shader R.I., Greenblatt D.J. Time Trends in Prescribing of Anxiolytic, Sedative, and Hypnotic Drugs in the United States // Clinical Therapeutics. – 2026. – Vol. 48, No. 2. – P. 196–201. – DOI: 10.1016/j.clinthera.2025.12.014.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.